

DOI 10.31558/2519-2949.2023.4.21

УДК 94(73:430):327"1981/1989"

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-1524-9915>

Войтович О. І., Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

АМЕРИКАНО-НІМЕЦЬКІ ВІДНОСИНИ (1981–1989 рр.)

Розглядаються відносини між США і ФРН на етапі різкого загострення „холодної війни” початку 80-х та її поступового завершення з кінця 80-х років. Метою статті є дослідження американо-західнонімецьких відносин у 1981–1989 рр. та їх впливу на міжнародні відносини. При цьому автором вирішувалось завдання: дати оцінку двостороннім відносинам крізь призму аналізу міжнародних відносин в умовах „холодної війни”, покладаючись, в першу чергу, на аналіз мемуарної літератури як джерела дослідження та на аналіз монографічних видань. Для досягнення поставленої мети та вирішення завдання було застосовано методи: порівняльно-історичний та системний, які дають можливість об’єктивного висвітлення предмету наукової розробки. Двосторонні відносини у період діяльності президента Р. Рейгана і канцлерів Г. Шмідта та Г. Коля були досить активними. В умовах загострення американо-радянського протистояння (відповідальність за яке американська сторона поклала на радянську) Західна Німеччина, яка традиційно проводила проамериканську політику, була однією з країн, де Сполучені Штати планували розмістити новий тип ядерних ракет середнього радіусу дії. Однак на заваді цього став масштабний антивоєнний рух у країні. Стосунки між правим республіканцем Р. Рейганом і соціал-демократом Г. Шмідтом, які розвивались суперечливо, ускладнились. Новий імпульс двосторонні відносини отримали після утворення у ФРН правоцентристського уряду на чолі з канцлером Г. Коелем, якому у Вашингтоні віддавали абсолютну перевагу у порівнянні з його попередником. Програма розгортання ракет була виконана Сполученими Штатами у повному обсязі, що на думку західних політиків примусило радянське керівництво сісти за стіл переговорів, які в результаті призвели до розрядки міжнародної напруженості.

Ключові слова: американо-німецькі відносини, „подвійне рішення” НАТО, розгортання ракет, антивоєнні демонстрації, політика роззброєння.

Вступ. Відносини між Сполученими Штатами і ФРН були актуальними з самого початку утворення Федеративної Республіки. В умовах „холодної війни” вона розглядалась у Вашингтоні як передній край Північноатлантичного альянсу (НАТО) у протистоянні країнам Організації Варшавського Договору (ОВД). Актуальності додавав і той факт, що Сполучені Штати, як одна із країн-переможниць у Другій світовій війні, несла відповідальність за остаточне післявоєнне мирне врегулювання, а отже і за розв’язання німецького питання. Для політиків у Бонні це мало велике значення, оскільки об’єднання НДР і ФРН розглядалось ними лише на умовах останньої, а запорукою успішності такого підходу могла бути лише Америка.

Метою статті є дослідження американо-західнонімецьких відносин у 1981–1989 рр. та їхнього впливу на міжнародні відносини. При цьому автором вирішувалось **завдання:** дати оцінку двостороннім відносинам крізь призму аналізу міжнародних відносин в умовах „холодної війни”, покладаючись, в першу чергу, на аналіз мемуарної літератури як джерела дослідження та на аналіз монографічних видань.

Для досягнення поставленої мети та вирішення завдання було застосовано **методи:** порівняльно-історичний та системний, які дають можливість об’єктивного висвітлення предмету наукової розробки.

Результати. Американо-західнонімецькі відносини з другої половини 70-х років тісно пов’язанні з особою канцлера від СДПН Г. Шмідта – атлантиста, який відстоював нерозривні зв’язки із Заходом (разом з В. Жискар д’Естеном був палким прихильником об’єднання Європи [4, р. 612]), підтримував сильну оборону і був відданий Атлантичному альянсу [4, р. 611], [8, s. 251]. Він розглядав співробітництво зі Сполученими Штатами як необхідне з політичних та моральних причин і вважав, що занадто багато залежить від Америки, щоб піддавати сумніву її здатність вирішувати свої

проблеми [4, р. 613–614]. (З цього приводу французи презирливо називали ФРН „протекторатом США” [4, р. 619].) „Перебуваючи при владі, – писав Г. Кіссінджер, – Шмідт був оплотом тісних атлантичних зв’язків, і вільні народи багато у чому зобов’язані його суттєвому й моральному внеску” [4, р. 614]. До нього прихильно ставився президент країни Р. фон Вайцеккер [8, с. 210], а майбутній канцлер об’єднаної Німеччини Г. Шредер згадуватиме, що Г. Шмідт зачарував його і в першу чергу яскравою риторикою [10].

Погляди канцлера поділяв міністр закордонних справ Г.-Д. Геншер, який ще у 1971 р. заявив, що „свобода Федеративної Республіки залежить від дружби Сполучених Штатів” [3, с. 113]. Якості міністра закордонних справ доповнювали власні якості канцлера: підхід Шмідта був концептуальним, Геншера – тактичним; Шмідт був вдумливою людиною, Геншер надзвичайно практичним [4, р. 614]. Г. Кіссінджер, який познайомився з Геншером у червні 1974 р., писав про нього: „Його опанування зовнішньою політикою зростало з вражаючою швидкістю. Після того, як я залишив свою посаду, він перетворився у домінуючого міністра закордонних справ у Європі, частково завдяки могутності Німеччини, але також значною мірою завдяки власним здібностям” [4, р. 615]. Дж. Мейджор вважатиме Геншера „досвідченим міністром закордонних справ” [7, р. 533].

У канцлера були чудові відносини з американським президентом Дж. Фордом. „Поки Форд був при владі, – згадував Кіссінджер, – Шмідт ніколи не упускав можливості продемонструвати свою довіру Сполученим Штатам” [4, р. 614]. Але зіткнення Шмідта з наступником Форда – Дж. Картером згодом розгнівали його такою мірою, що він порушив своє власне правило ніколи не піддавати сумніву здатність Америки вирішувати свої проблеми і став все більш критично ставитись до американської політики та інститутів [4, р. 614]. Однією з причин такої метаморфози були напружені відносини між Г. Шмідтом і помічником президента з національної безпеки Зб. Бжезинським [2, р. 322].

Варто зазначити, що результати діяльності Дж. Картера, направленої на боротьбу з інфляцією, безробіттям та економічною стагнацією – тим, що президент разом назвав „кризою довіри” і „хворобою духу нації”, критикувались внутрішньою республіканською опозицією: Картер-президент не виконав того, що обіцяв Картер-кандидат і наприкінці свого перебування при владі звалив провал своєї адміністрації на країну [6, р. 192]. Республіканець Дж. Буш підвів такий підсумок діяльності президента-демократа Дж. Картера: країна переживала поств’єтнамський синдром, внутрішня економіка вийшла з-під контролю і не вистачало визначеності у зовнішній політиці [6, р. 195].

Питання про безпеку на той час було одним із актуальних в американо-західнонімецьких відносинах. Р. Рейган згадував, що всі роки США були попереду СРСР в області ядерного озброєння, „але наприкінці 70-х років” СРСР наздогнав і перегнав США, особливо у створенні важких МБР [9, р. 294–295]. На думку шведського дипломата Г. Лільєгрена (на Заході багато хто так вважав) з часів Карибської кризи „СРСР під прикриттям полеміки про мир та розрядку прагнув довести свої ядерні сили до рівня американських”, а метою було „підірвати довіру Західної Європи до американської ядерної гарантії” [1, с. 128]. Г.-Д. Хойманн писав, що розгортаючи ракети СС-20, Радянський Союз намагався розколоти НАТО і політично шантажувати членів альянсу, але вони не піддалися [3, с. 114]. Влітку 1979 р. Г. Шмідт запропонував радянському главі уряду О.М. Косигіну не розгортати більше СС-20, ніж було ракет середнього радіусу дії СС-4 і СС-5, а ще краще – розгорнути менше, оскільки нові ракети більш сучасні і з боєголовками РГЧ-ін. Пропозиція не була прийнята. Розгортання ракет викликало різку реакцію з боку західних німців. Колишній канцлер В. Брандт вважав, що „Радянський Союз, розмістивши свої ракети з трьома боєголовками і радіусом дії до п’яти тисяч кілометрів”, досяг „загрозливої межі надмірного озброєння” [2, р. 320]. В результаті ФРН „висунула в рамках НАТО ініціативу про розміщення американських ракет „Першинг”” [1, с. 128]. Дж. Картер пообіцяв розгорнути „Першинг-ІІ” і крилаті ракети у Європі [9, р. 295], а 12 грудня 1979 р. було прийнято відповідне рішення НАТО [12, р. 243], так зване „подвійне рішення” [2, р. 326]. Однак, за словами В. Брандта, „у 1979 році Гельмут Шмідт боровся не тільки за концепцію „подвійного рішення”, „він віддавав також належне важливим проміжним результатам політики розрядки” [2, р. 330]. Американців, наприклад, хвилювало ставлення канцлера щодо рішення про реалізацію програми модернізації британського ядерного озброєння „Трайдент” [12, р. 245]. А у листопаді 1981 р. Шмідт запропонував Л.І. Брежневу припинити подальше розгортання ракет СС-20 (на той час було розгорнуто близько 100 ракет по 3 боєголовки на кожній) і скоротити приблизно стільки ж боєголовок на СС-4 і СС-5. Канцлер був переконаний, що у такому разі країни НАТО відмовляться від розгортання американських ракет у Європі.

Відносини між Г. Шмідтом і Р. Рейганом розвивались суперечливо. Республіканська адміністрація Рейгана, оточення якого складали „яструби” [2, р. 365–366], у зовнішній політиці виходила з того, що США можуть і повинні відновити своє домінуюче положення на глобальному рівні, бо американці „самі моральні і благородні люди” [9, р. 296]. Сам президент, який ще у 1964 р. заявив у своїй передвиборчій промові, що „Америка представляє собою останню надію людей на Землі” [6, р. 195], мотивував свою політику тим, що його країна наприкінці 70-х років „зрелась своєї історичної ролі духовного лідера вільного світу й основного захисника демократії”. „Наша рішучість ослабла, – продовжував він, – а разом з нею – й почуття обов’язку захищати цінності, які нам такі дорогі” [9, р. 266]. Його доповнював віце-президент Дж. Буш. „Мене нудить кожного разу, – писав він, – коли чую, як люди вибачаються за Америку. Я втомився від цього” [6, р. 196].

На початку 1981 р. канцлер відвідав США і разом з американським президентом обговорив економічні проблеми та питання про контроль над озброєннями [8, s. 207]. М. Тетчер писала, що „Німеччина вороже ставилась до економічної лінії президента Рейгана й не довіряла його риториці у висловлюваннях з питань оборони й контролю над збройними силами” [12, р. 251–252]. Влітку того ж року на нараді „великої сімки” у Оттаві, на якій обговорювалось скрутне становище економіки західних країн, Р. Рейган запропонував консервативні підходи щодо його подолання. За його словами, „особливо був похмурим соціаліст Шмідт” [9, р. 350]. Наприкінці року Шмідт рішуче відхилив наполегливі спроби Рейгана переконати його підтримати американські санкції проти СРСР і ПНР після введення там 13 грудня 1981 р. військового стану [8, s. 217]. За словами Тетчер, „німці неохоче погоджувались з необхідністю впроваджувати які-небудь заходи щодо польського уряду” [12, р. 254]. Канцлер знав, що навіть американські ЗМІ згадують його не дуже добре [8, s. 217] і все більше розчаровувався у Сполучених Штатах [4, р. 613].

Р. Рейган з незадоволенням згадував позицію європейських союзників у політиці санкцій проти Польщі, яка за його словами, була малоєфективною та „викликала тимчасову і зараз майже забуту напругу серед західних країн” і писав: „ми продовжували посилювати санкції самостійно” [9, р. 551]. Протягом 1982 р. він малоуспішно намагався переконати європейських союзників заборонити надання кредитів СРСР і приєднатись до Сполучених Штатів в інших санкціях, направлених на будівництво транссибірського газопроводу [9, р. 558].

У листопаді 1981 р., з метою зменшити ризик ядерної війни, Рейган виступив з ініціативою „нульового” або „подвійного нульового варіанту”, закликавши Радянський Союз, який „розгортав нові мобільні ракет „СС-20” з трьома боеголовками”, разом з Америкою знищити усі види ядерних озброєнь середнього і малого радіусу дії у Європі [9, р. 293, 295]. (При цьому він не бажав брати до уваги ядерний потенціал союзників США – Великобританії і Франції, які виступали проти того, щоб їхня ядерна зброя обговорювалась на переговорах, а Тетчер „аргументовано” переконала в цьому президента [12, р. 323], [11, s. 348].) У разі згоди радянської сторони, продовжував Рейган, „ми відмовимось від плану розгортання „Першинг-ІІ” і крилатих ракет. Тоді у Європі не залишиться ядерної зброї РСМД” [9, р. 296]. Пропозицію глави американської держави підтримав Г. Шмідт.

Відносини між опозиційним лідером Г. Кодем і Р. Рейганом, навпаки, розвивались динамічно. (Ще у середині 70-х років, на відміну від канцлера Шмідта, який завжди говорив про Рейгана ледь скриваючи неприязнь, Коль був далекоглядним: розстелив червону доріжку перед губернатором Каліфорнії Рейганом, коли той відвідав ФРН [11, s. 261].) На початку 1981 р. лідер ХДС (на відміну від лідерів СДПН та ВДП) демонстративно шукав солідарності з адміністрацією правого республіканця Рейгана і підштовхував свою партію на бік президента [11, s. 260]. Коль вважав, що безпека ФРН і Західного Берліну нерозривно пов’язана з партнерством із США. У Вашингтоні це відповідало переоцінці уряду Шмідта. Сумніви у лідерстві канцлера зростали. Першу велику мирну демонстрацію за участю 300 тис. чоловік 10 жовтня 1981 р. у боннському Хофгартені проти запланованого розгортання американських крилатих ракет і „Першинг-ІІ” у відповідності до „подвійного рішення” НАТО і попередні безпорядки під час візиту до Західного Берліну держсекретаря А. Хейга у Сполучених Штатах сприйняли як попередження про те, що до сих пір надійний союзник, ФРН, може рухнути [11, s. 261]. 22 жовтня у Бонні, Західному Берліні, Гамбурзі і поблизу Штутгарту у мирних демонстраціях взяли участь 1,3 млн. чоловік [3, s. 116]. У червні 1982 р., протестуючи проти розгортання ракет, біля 350 тис. демонстрантів зібрались у Бонні, де за участю Р. Рейгана проходила зустріч „великої сімки” [11, s. 276].

Американський президент після наради „великої сімки” виступив перед бундестагом, де висловив думку, що „у ядерній війні не може бути переможців”; звинуватив СРСР в експансіонізмі [9, р. 554]. У свою чергу проурядова більшість депутатів звинуватила Рейгана у тому, що він хоче роздути

пожежу війни. В. Брандт згадував: „На початку 80-х років ми пережили у Федеративній Республіці найбільші за весь післявоєнний період демонстрації протесту проти гонки озброєнь” [2, р. 320]. Рейган був обурений тим, що тепер, коли він став президентом і американські ракети середнього радіусу дії готувались до відправлення у Західну Європу, „у деяких європейських лідерів з’явився сумнів щодо цієї політики”, а сотні тисяч європейців, „під впливом радянської пропаганди вийшли на вулиці з протестами проти планів розміщення” додаткової ядерної зброї, „висуваючи той доказ, що через її присутність ядерні війни будуть вестись у Європі” [9, р. 295].

Візит „надійного атлантиста” Г. Коля у США у середині жовтня 1981 р. став одним із важливих етапів його політичної кар’єри [11, s. 261]. Коль зустрівся з президентом Рейганом, віце-президентом Бушем, держсекретарем Хейгом і спеціалістом-переговорником з ракетно-ядерного озброєння Нітце; вів розмову про НАТО та ЄЕС як про найбільш пріоритетні для ФРН; дистанціювався від руху за мир і позиціонував себе й ХДС як саму проамериканську силу у ФРН [11, s. 262]. Р. Рейган згадував: „Гельмут Коль сказав мені, що методи радянської пропаганди стають дедалі все більш витонченими й ефективними, переконуючи європейців у тому, що Сполучені Штати – це мілітаристськи налаштована країна, яка прагне крові” [9, р. 295–296]. З того часу Г. Коль розглядався у Білому домі як серйозна альтернатива Г. Шмідту, який „коливався”. Це розумів і партнер канцлера по урядовій коаліції лідер ВДП Г.-Д. Геншер [11, s. 263].

У 1982 р. Г. Шмідт прийняв рішення про розміщення ракет на території країни, тому що вважав це своїм обов’язком перед Заходом. Більшість його партії – СДПН вступила з ним у конфлікт [11, s. 329], що й стало безпосередньою причиною його падіння [4, р. 613]. Такої ж думки був і Г. Коль [5, s. 311]. Г.-Д. Геншер вважав, що те, що Шмідту не вдалось провести „подвійне рішення” НАТО у своїй партії було його трагедією [3, s. 113]. Про Шмідта Кіссінджер потім напише: „Він керував справами своєї країни з розумом, умінням і навіть чуттям. Але йому не дано було повторити драму Брандта або здійснити втілене Кодем. Шмідту судилося стати перехідною фігурою між минулим Німеччини, як окупованої й розділеної країни та її майбутнім, як сильної європейської нації” [4, р. 610]. На думку Кіссінджера Геншер дуже точно визначив час, коли вийти з урядової коаліції з СДПН і приєднатися до ХДС/ХСС. Він був майстром тактики [4, р. 616].

Канцлером нового коаліційного уряду 1 жовтня 1982 року став Г. Коль. У заяві уряду від 13 жовтня він підтримав „подвійне рішення” НАТО, а Геншер переконав не сходити з цього курсу [3, s. 113]. Про його виконання у повному обсязі вже у перші тижні Коль доповідав Парижу, Вашингтону і Лондону [11, s. 346]. М. Тетчер писала, що західнонімецьке керівництво прагнуло запобігти „розлученню” між „Америкою й європейськими крилами НАТО” [12, р. 268]. А потім Коль відправився з візитом до Сполучених Штатів. „Це буде наша п’ята зустріч, – писав Р. Рейган 15 листопада 1982 р., – але тепер він канцлер Федеративної Республіки Німеччини. ...Наша зустріч була дружньою. Він пряма протилежність свого попередника, дуже доброзичливий і відкритий. ...Ми багато в чому сходимося, і думаю, у нас склались прекрасні взаємовідносини” [9, р. 560]. На думку президента Коль поділяв його підходи щодо розширення економічних свобод, що призвели до „економічного дива” вже у 1983 р. [9, р. 350–351]. Однак канцлер критикував англосаксонську економічну модель, хоча публічно не коментував президента Рейгана; вважав, що його політика дефіцитного бюджету зовсім руйнівна. Він переконався у тому, що, не торкаючись права власності, краще поліпшувати державу загального благополуччя за допомогою додаткових послуг [11, s. 334].

На початку 1983 р. Г. Коль писав М. Тетчер, що Р. Рейган справив на нього сприятливе враження, як людина „з дуже жорсткою системою координат”, не інтелектуал, „дуже надійний, дуже американський, з деякою наївністю, для деяких європейців, можливо, незрозумілий в деяких відносинах”; порівнює його з Труменом і переконаний, що Рейган піклується про мир й розрядку [11, s. 347].

Канцлер вважав, що більшої легітимності уряду у питанні щодо розміщення американських ракет, в умовах руху за мир, який мобілізував значну кількість населення проти їхнього розгортання, надасть перемога ХДС/ХСС на федеральних виборах, які потрібно провести якомога швидше. „Особисто я був рушійною силою”, – згадував він [5, s. 310]. Про поразку свого попередника Г. Коль писав: „Гельмут Шмідт програв тому, що його власна партія не хотіла йти за ним у його правильному рішенні про подвійне рішення НАТО як відповіді на нарощування радянських озброєнь” [5, s. 311]. Варто зазначити, що в лавах урядових консервативних партій багато хто не поділяв точку зору канцлера на проведення, разом з американцями, оборонної політики. „Противники подвійного рішення, – згадував Коль, – піддали критиці мою політику, особливо політику щодо НАТО і американців, і попередили про третю світову війну у разі розміщення ракет” [5, s. 311].

На виборах у бундестаг, які відбулись 6 березня 1983 р. ХДС/ХСС отримала 48,8% голосів виборців, СДПН – 38,2% [11, s. 325]. Новий уряд ХДС/ХСС – ВДП на чолі з Г. Колем, попри антивоєнні демонстрації, був серйозно налаштований на реалізацію „подвійного рішення” НАТО [3, s. 116]. Однак діяльність канцлера, який мав, за словами Г. Шредера, „інстинктивне чуття” [10], в середині країни не мала такої одноставної підтримки як після об’єднання країни. Навіть після парламентських виборів рейтинг ХДС був вищим, аніж самого Г. Коля. За популярністю він поступався Г. Шмідту і тривалий час не міг вийти із тіні „свого лихого попередника” [11, s. 329].

На зустрічі „великої сімки” у Вільямсбурзі у травні 1983 р. Коль висловився за розгортання американських ракет у Європі [9, p. 353]. Уряд Західної Німеччини аргументував свій намір також тим, що їх розгортають Нідерланди, Бельгія і Італія. І якщо Боннська республіка відмовиться, на чому наполягає СДПН, то вона залишиться в ізоляції [11, s. 348].

Біограф канцлера Г.-П. Шварц зазначав, що у ФРН, через бажання уряду розгорнути ракети, акції протесту були настільки масштабні, що країна перебувала в умовах подібним громадянській війні [11, s. 348]. Вашингтон, стурбований цим, у червні 1983 р. направив у Бонн Дж. Буша, який на власні очі спостерігав багатотисячні демонстрації за мир у землі Північний Рейн-Вестфалія [11, s. 349]. Г. Коль відчував американське незадоволення; злився на прем’єр-міністра землі соціал-демократа Й. Рау і запевняв Буша, що буде дотримуватись графіку можливого розгортання „Першинг-II” [11, s. 350]. Тоді ж Буш і Коль були заблоковані протестуючими у підземній автостоянці [11, s. 506]. Той червень „я пам’ятаю й досі, – писав Г. Коль у травні 1999 р. – Антиамериканські демонстрації під час візиту віце-президента Джорджа Буша ніколи не будуть забуті. Джордж Буш теж ніколи не забував цей досвід” [5, s. 71]. З червня 1983 р. між Колем і Бушем зав’язались тісні стосунки. Віце-президент, а потім президент Дж. Буш вважав канцлера вищою адресою у Європі [11, s. 352].

1 вересня 1983 р. у радянському повітряному просторі військами ППО був збитий корейський авіалайнер. Цей інцидент президент Рейган (його країна „знову набула сили духу й військової могутності”, „знаходилась у самому вигідному за два десятиліття становищі” і могла „розмовляти з росіянами з позиції сили”), розглядав як додатковий аргумент на користь розміщення ракет у Європі, а парламенти Великобританії, Італії й Західної Німеччини ще раз підтвердили свої наміри їх розмістити [9, p. 586–587]. Але антивоєнні настрої населення турбували політиків. Опозиційна СДПН закликала ввести мораторій на модернізацію до тих пір, поки є можливим успіх на переговорах з СРСР у Женеві [11, s. 347]. М. Тетчер писала, що у жовтні того ж року „у канцлера Коля, як і у мене, викликало тривогу те, як вплинуть американські дії на громадську думку у Європі в рамках підготовки до розгортання крилатих ракет і ракет „Першинг” [12, p. 335].

22 листопада 1983 р. бундестаг, оточений тисячами демонстрантів, нарешті ухвалив розгортання шляхом голосування: „за” 286 від ХДС/ХСС, „проти” 226 і 39 депутатів утримались [11, s. 351]. Жорстко примусивши власну партію й коаліцію провести рішення про переозброєння, канцлер довів свою непохитність щодо Сполучених Штатів. Президент Рейган, який з самого початку високо ставив його, більше не бажав ні в чому йому відмовляти. На початку травня 1985 р. він перебував з візитом у ФРН, де відвідав колишній нацистський концтабір Берген-Бельзен (суперники Коля пропонували Дахау) і військове кладовище у Бітбурзі, де серед 2 тисяч похованих було 48 солдатів СС [9, p. 376, 382], [11, s. 29, 352]. Геншер не розумів навіщо Рейгану потрібно було відвідувати це кладовище. Громадська думка була категорично проти. Держсекретар Дж. Шульц вважав, що цього не варто було робити і попереджав Рейгана, що „Бідбург – це катастрофа”. Але президенту подзвонив канцлер і запросив його, заявивши, що його, Коля, політична виживаність залежить від цього відвідування [3, s. 56]. „Я ніколи не шкодував про те, що не відмовився від поїздки у Бітбург”, – згадував потім Рейган [9, p. 384]. Варто додати, що Коль намагався акцентувати увагу на примиренні; вважав, що успіхи ФРН дають право заглядати провини німців за жорстокість у війні і потрапляв у неприємну ситуацію, бо Західні країни нагадували про жахи Другої світової [11, s. 376].

Розміщенням ракет Г. Коль довів свою прихильність до НАТО, сталість лінії у відносинах з альянсом. Англосаксонські союзники вважали Коля політиком, здатним справитись з пацифістським рухом у країні. Не скупилась на похвалу на його адресу і „залізна леді” (канцлер знав, що прем’єр-міністра цінує Рейган [11, s. 360]), хоча її ставлення до німців залишалось суперечливим. Однією з причини було те, що з кінця 1982 р. США будували свою континентальну політику, спираючись не тільки на Великобританію (яку не бажали мати у якості 51-го штату [7, p. 578]), а й на ФРН. За свідченням Дж. Мейджора, висловлювання Тетчер про німців у вузькому колі були прямими: „ніколи не довіряйте німцям”, а дві світові війни, на її думку, довели, що країна

інстинктивно була експансіоністською [7, р. 175]. Вона виступатиме проти об'єднання Німеччини [12, р. 796], [7, р. 155]. Між двома країнами існували серйозні розбіжності через соціальну політику в ЄЕС [7, р. 122]. Г. Коль, який дуже добре розумів важливість Британії для Європи, як однієї з чотирьох великих економік, був ображений таким стосунками з М. Тетчер [7, р. 580]. Дж. Мейджор критикував її за поєднання проникливого політичного розрахунку й емоціональної реакції, що призводило до вироблення політики на два кроки уперед і один назад [7, р. 154], за відносини з Колем, які не сприяли британським інтересам у Європі [7, р. 579].

Конференція „великої сімки” у Вільямсбурзі у травні 1983 р. „символізувала повернення індустріальних демократій під англосаксонське керівництво” [11, s. 477]. Хоча, як зазначалось вище, Г. Коль критикував англосаксонську економічну модель, зокрема за дефіцит американського федерального бюджету, який на кінець 1986 фінансового року досяг гігантських розмірів (221,2 млрд. дол. – О.В.) [11, s. 334]. Канцлер не був особливо переконаний в „стратегічній оборонній ініціативі” (СОІ), але приймав те, що вона в довгостроковій перспективі повинна покласти СРСР мат [11, s. 442]. Міністр закордонних справ Г.-Д. Геншер не вважав цю програму потрібною: ні безпеки, ні економічної вигоди від неї ФРН не отримувала [3, s. 56]. Разом з тим, Федеративна Республіка завжди наполягала на особливих запевненнях з боку Сполучених Штатів у її захисті перед „загрозою радянського вторгнення” і від Франції „проти політичної ізоляції у Європі” [4, р. 612].

У другій половині 80-х років почалось оздоровлення міжнародних відносин. Г.-П. Шварц пов'язував початок політики роззброєння з нібито скептичним ставленням Р. Рейгана до стратегії ядерного стримування двох наддержав. Загроза взаємного знищення, писав він, дисонувала зі здоровим глуздом президента, який мріяв про мир без ядерної зброї. У 1985 р. Рейган переконався, що до такого миру може призвести подвійна стратегія: з одного боку, розвиток СОІ, а з іншого, переговори з СРСР про взаємне скорочення потенціалу ядерної зброї [11, s. 442]. Г.-Д. Хойманн вважав, що на М.С. Горбачова великий вплив мала катастрофа на ЧАЕС, звідси його бажання відмовитись від ядерної зброї у чому його підтримав Р. Рейган [3, s. 189]. На думку Г. Лільєгрена, починаючи з березня 1985 р., керівництво у Москві було зацікавлене у новій східнонімецькій політиці щодо Західної Німеччини. „Головною метою Радянського Союзу, – писав він, – було заручитися підтримкою НДР, щоб усунути ракети середнього радіусу дії з території Західної Німеччини”, які, з урахуванням короткого часу їхнього підльоту, розглядалися як стратегічні [1, с. 127–128]. Точки зору на початок розрядки цим не вичерпуються. Важливо те, що розпочався радянсько-американський діалог з питань роззброєння на самому вищому рівні.

Після радянсько-американської зустрічі у Женеві у листопаді 1985 р. в центрі уваги Г. Коля були проблеми безпеки ФРН. Він був стурбований тим, що якщо НАТО ліквідує усі ракети середньої дальності без паралельного зміцнення звичайних збройних сил альянсу, то Західна Німеччина буде дуже вразливою для вторгнення з боку країн Варшавського договору. Єдиним засобом ядерного стримування залишаться ракети з дальністю дії менше п'ятисот кілометрів. Але у разі їхнього використання, через свою малу дальність дії, вони неминуче спричинять шкоду німцям по обидві сторони кордону, тому він запропонував ліквідувати й ці ракети. Категорично проти цього виступила М. Тетчер [12, р. 771], а Р. Рейган тоді підтримав канцлера [9, р. 685–686].

Американо-західнонімецькі відносини у другій половині 80-х років певною мірою були пов'язані з питаннями роззброєння. Радянсько-американська зустріч у Рейк'явіку у жовтні 1986 р. не досягла успіхів через СОІ [3, s. 189]. Американський президент, бажаючи відвести від себе критику, перейшов у наступ. У червні 1987 р. Рейган виступив з промовою перед Бранденбурзькими воротами (Західний Берлін), у якій закликав: „Пане, Горбачов, зруйнують цю стіну” [9, р. 683], [11, s. 472]. Однак переговори з роззброєння продовжувались. Атлантист Г. Коль як і раніше віддавав першочергове значення дружбі, партнерству та союзу з США, які забезпечують ядерною парасолькою безпеку ФРН. На його думку СРСР дуже озброєний і готовий напасти, тому він повинен зробити все, щоб зберегти американську ядерну парасольку у недоторканості [11, s. 424, 442, 449]. Іншими словами, питання про західнонімецькі ракети „Першинг-ІА” не може бути предметом переговорів. Але у серпні 1987 р. на конференції у Женеві міністр закордонних справ СРСР Е.А. Шеварднадзе чітко заявив, що ФРН не має ні юридичного, ні морального права на володіння ядерною зброєю. Сполучені Штати, Великобританія і Франція очікують відмови канцлера від „Першинг-ІА” [11, s. 448]. 27 серпня 1987 р. Г. Коль нарешті погодився на їх демонтаж разом з остаточною ліквідацією усіх радянських і американських ракет середньої та малої дальності [3, s. 191].

Радянсько-американський Договір РСМД від 8 грудня 1987 р. передбачав знищення ракет з радіусом дії 500–5500 км (Першинг-ІІ, СС-20). На думку Г.-Й. Ноака – це ніщо інше, як „нульове

рішення», яке відповідало ідеалу „батьків” „подвійного рішення” НАТО, для розробки й реалізації якого жодний політик у альянсі не кинувся в ополонку так, як канцлер соціал-демократ Г. Шмідт [8, s. 251–252]. Однак, справедливо зазначав В. Брандт, на вироблення і підписання договору боннський уряд і брюссельська сесія НАТО вплинули мало [3, p. 322].

Г. Коль, погодившись з „подвійним нулем”, упередив розбіжності з США. Але його насправді непокоїло знищення ракет, з розгортанням яких восени 1983 р., він зв’язав своє політичне існування. Про це він з гіркотою говорив Дж. Бушу, коли той наприкінці вересня 1987 р. відвідав канцлера у Бонні [11, s. 449]. Восени 1988 р. канцлер вважав, що СРСР озброюється і був готовий підтримати модернізацію ракет „Ленс” дальність польоту яких збільшилась би зі 125 км до понад 600 км (що було б порушенням Договору РСМД). Проти виступив його міністр закордонних справ, який був більше відкритий до радянських пропозицій. До того ж Г.-Д. Геншер ще влітку 1988 р. зрозумів, що у Східній Європі неминучі кардинальні зміни, тому розглядав модернізацію як анахронізм і запропонував у НАТО її відстрочити [3, s. 191–192].

Після підписання договору між Рейганом і Кодем почались труднощі. Канцлер був зацікавлений у перемозі Дж. Буша в кампанії президентських виборів 1988 року, який критично ставився до політики розбродження свого президента. Дж. Шульца порівнювали з держсекретарем Е. Стетініусом, який йшов на поступки у Ялті 1945 року [11, s. 450]. Г. Коль зробив ставку на Дж. Буша і Дж. Бейкера.

Висновки. Завершення розрядки і різке загострення „холодної війни” на початку 80-х років вивело відносини між США і Західною Німеччиною на високий рівень співробітництва у воєнно-політичній сфері. ФРН стала ключовим континентальним партнером Сполучених Штатів у протистоянні Схід–Захід, НАТО–ОВД, що матеріалізувалось у розгортанні американських ядерних ракет нового типу у Західній Європі. Разом з тим на двосторонні політичні відносини впливали внутрішні й зовнішні фактори. Активний антивоєнний рух у Європі і зокрема у ФРН, призвів не тільки до зміни правлячої коаліції в країні, а й певною мірою до зміни політичної атмосфери у світі. Почався діалог між двома ядерними наддержавами, який згодом вилився у розрядку міжнародної напруженості. Створювались умови для розв’язання німецького питання.

Бібліографічний список:

1. Лільєгрєн Г. Від Таллінна до Туреччини. Мемуари шведа і дипломата / пер. з англ. А. Тарашук. Київ: Темпора, 2010. 352 с.
2. Brandt W. My Life in Politics. New York: Viking Penguin, 1992. xxvi, 498 p.
URL: <https://archive.org/details/mylifeinpolitics00bran/page/497/mode/2up?view=theater> (Дата звернення: 5.09.2023)
3. Heumann H.-D. Hans-Dietrich Genscher: Die Biographie. Paderborn: Verlag Ferdinand Schöningh, 2012. 346 s.
4. Kissinger H. Years of Renewal. New York: Simon & Schuster, 1999. 1151 p.
5. Kohl H. Mein Tagebuch. 1998–2000. München: Droemer, 2000. 352 s.
6. Looking Forward. An autobiography / by George Bush with Victor Gold. New York: Doubleday, 1987. xii, 270 p.
URL: <https://archive.org/details/lookingforward00bush> (Дата звернення: 4.09.2023)
7. Major J. The Autobiography. New York: HarperCollins Publishers, 1999. xxiii, 774 p.
8. Noack H.-J. Helmut Schmidt. Die Biographie. Berlin: Rowohlt Taschenbuch Verlag, 2008. 318 s.
9. Reagan R. An American Life. New York: Simon & Schuster, Threshold Editions, 1990. 748 p.
URL: https://archive.org/details/americanlife0000reag_l4m7/page/748/mode/2up?view=theater
(Дата звернення: 10.09.2023)
10. Schröder G. Mein Leben in der Politik. Hamburg: Hoffman und Campe Verlag. Fiction & Literature 2013, 22 July. 543 p. URL: <https://books.apple.com/gb/book/entscheidungen/id674633180> (Дата звернення: 16.08.2023)
11. Schwarz H.-P. Helmut Kohl. Eine politische Biographie. München: Deutsche Verlags-Anstalt, 2012. 1052 s.
12. Thatcher M. The Downing Street Years. London: HarperCollins Publishers, 1993. xiv, 914 p.

References:

1. Liljehgren, Gh. (2010). Vid Tallinna do Turechchyny. Memuary shveda i dyplo mata / per. z anghl. A. Tarashhuk. [From Tallinn to Turkey – as a Swede and Diplomat] Kyjiv: Tempora, 352 s.
2. Brandt, W. (1992). My Life in Politics. New York: Viking Penguin, xxvi, 498 p.
URL: <https://archive.org/details/mylifeinpolitics00bran/page/497/mode/2up?view=theater> (Дата звернення: 5.09.2023)
3. Heumann, H.-D. (2012). Hans-Dietrich Genscher: Die Biographie. Paderborn: Verlag Ferdinand Schöningh, 346 s.
4. Kissinger, H. (1999). Years of Renewal. New York: Simon & Schuster, 1151 p.
5. Kohl, H. (2000). Mein Tagebuch. 1998–2000. München: Droemer, 352 s.
6. Looking Forward. An autobiography / by George Bush with Victor Gold. (1987). New York: Doubleday, xii, 270 p.
URL: <https://archive.org/details/lookingforward00bush> (Дата звернення: 4.09.2023)
7. Major, J. (1999). The Autobiography. New York: HarperCollins Publishers, xxiii, 774 p.
8. Noack, H.-J. (2008). Helmut Schmidt. Die Biographie. Berlin: Rowohlt Taschenbuch Verlag, 318 s.

9. Reagan, R. (1990). *An American Life*. New York: Simon & Schuster, Threshold Editions, 748 p. URL: https://archive.org/details/americanlife0000reag_l4m7/page/748/mode/2up?view=theater (Дата звернення: 10.09.2023)
10. Schröder, G. (2013, 22 July). *Mein Leben in der Politik*. Hamburg: Hoffman und Campe Verlag. Fiction & Literature, 543 p. URL: <https://books.apple.com/gb/book/entscheidungen/id674633180> (Дата звернення: 16.08.2023)
11. Schwarz, H.-P. (2012). *Helmut Kohl. Eine politische Biographie*. München: Deutsche Verlags-Anstalt, 1052 s.
12. Thatcher, M. (1993). *The Downing Street Years*. London: HarperCollins Publishers, xiv, 914 p.

Voytovych O. I. *The American-German Relations (1981–1989)*

The American-German relations of the 1980s are analyzed. It was the period of the “cold war” aggravation in the early 80s and its gradual end in the late 80s. The article is aimed at the American-German relations in 1981–1989 research and their influence on the international relations. At the same time, the author solved the task: to give an assessment of bilateral relations through the prism of the analysis of international relations in the conditions of the “Cold War”, relying, first of all, on the analysis of memoir literature as a source of research and on the analysis of monographic publications. The comparative historical and system research methods were applied as they promote the impartial interpretation of the scientific development object. Bilateral relations during the period of activity of President R. Reagan and Chancellors G. Schmidt and G. Kohl were quite active. In the context of the escalation of the American-Soviet confrontation (for which the American side blamed the Soviets), West Germany, which traditionally pursued a pro-American policy, was one of the countries where the United States planned to deploy a new type of medium-range nuclear missiles. However, a large-scale anti-war movement in the country stood in the way of this. Relations between the right-wing Republican R. Reagan and the Social Democrat G. Schmidt, which had been developing contradictory, became complicated. Bilateral relations received a new impetus after the formation of a center-right government in Germany led by Chancellor H. Kohl, who was given absolute preference in Washington compared to his predecessor. The missile deployment program was carried out by the United States in full, which, according to Western politicians, forced the Soviet leadership to sit down at the negotiating table, which eventually led to a de-escalation of international tensions.

Keywords: *American-German relations, NATO’s “dual solution”, missile deployment, anti-war demonstrations, disarmament policy.*